

DE BETEKENIS VAN DE KATHOLIEKE KERK

DE ROL VAN DE KERK

In de jaren vijftig van de twintigste eeuw leek niets zo onveranderlijk als de tradities in de Rooms-Katholieke kerk. Voor de bewoners van Maastricht lijkt nog steeds veel hetzelfde gebleven, zoals in de relatie tussen parochianen en prelaten, waarbij nog steeds eerbiedig wordt gesproken over 'mijnheer pastoor', of bij de steeds terugkerende Heiligdomsvaarten, de stadsprocessies en de stadsdevoties, waarbij een grote stroom bezoekers de kerkelijke feesten komt bekijken en meevieren. Echter, wie een tocht maakt door de Jaarboeken van Maastricht ontkomt nauwelijks aan de conclusie, dat bijna alles heel anders is geworden. In het Jaarboek van 1955 heette de stad nog 'het Rome van Nederland' en was de Heiligdomsvaart één van de belangrijkste gebeurtenissen van dat jaar. De jaarverslagen over die jaren lijken wel een kroniek van de rooms-katholieke kerk in plaats van de stad Maastricht. In ronkend roomse bewoordingen werd de aanwezigheid van de kerk en de kerkleiders bezongen, alle namen werden een voor een genoemd en zij kregen een ereplaats op de lijst van aanwezigen. De grootste schok voor de inwoners was de brand in de middentoren van de Sint-Servaaskerk. Het was een ramp voor de stad en onder het toegestroomde publiek stonden priesters hardop de rozenkrans te bidden, in de hoop dat de godsvrucht van de Maastrichtenaren de rest van de kerk zou behoeden voor vernietiging. En goddank, de schade was groot, maar de kerk bleef behouden.

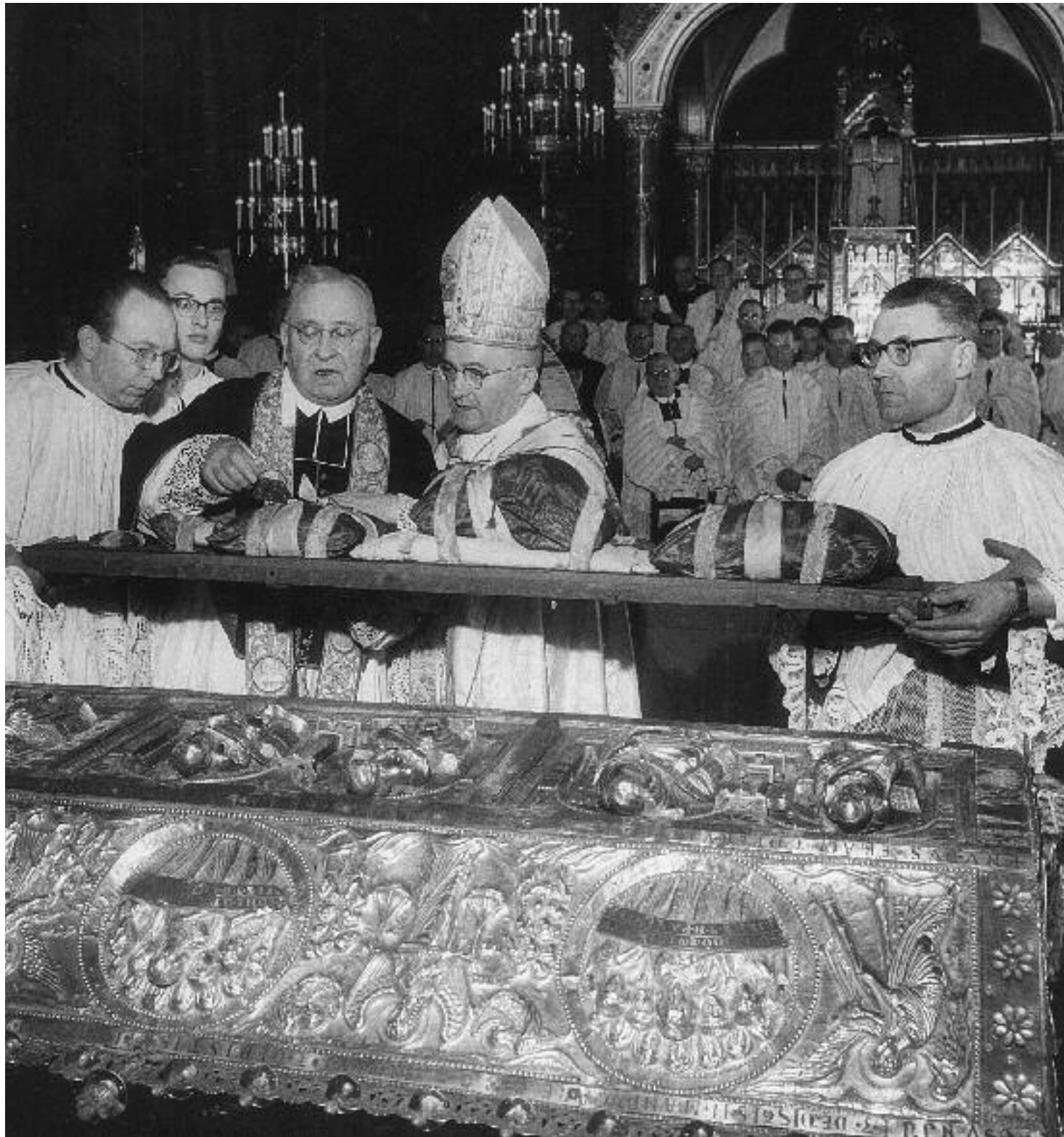
Maastricht was in die jaren ook een stad, waar het monster van de woningnood daadkrachtig werd aangepakt door renovatie van de binnenstad en de bouw van nieuwe huizen en stadswijken. Bij de woningbouw werd de parochiegedachte toegepast, waarbij de nieuwe wijken als 'parochie' werden aangeduid. Centraal in deze uitbreidingsplannen stond de parochiekerk, waaromheen een nieuwe wijk met veel groen zijn plaats kreeg, evenals winkels en enkele andere voorzieningen.

Maar de mensen waren in deze jaren niet rijk en de kosten van de bouw van een nieuwe kerk lagen hoog. Met allerlei acties verzamelden de bouwpastoors de benodigde fondsen. In Maastricht startte de actie M-5, onder voorzitterschap van de heer N.J. Bartels. Deze actie had tot doel geld in te zamelen voor de bouw van vijf kerken in de nieuwe parochies van de stad. Zo kwam er ook geld binnen uit andere bronnen dan alleen van de eigen parochianen.

De actie bracht veel geld op, zodat de bouwpastoors heel wat minder geldzorgen hadden. Ook in het leven buiten de stad leek het nieuws veelal over de kerk te gaan. In 1958 begon de beschrijving van dat jaar met het overlijden van paus Pius XII, van bisschop J.M.J.A. Hanssen en van mgr. F.J. Feron, om te vervolgen met de jaarlijkse Servaasprocessie. Omdat de Heiligdomsvaart eerder was gehouden, maar volgens de vooroorlogse kalender in 1958 gehouden had moeten worden, kreeg de Servaasprocessie dat jaar extra veel aandacht en een feestelijke aankleding. In dit jaar ook opende mgr. Hanssen de Noodkist, een van zijn laatste publieke handelingen voor zijn overlijden, voor wetenschappelijk onderzoek en restauratie, wederom een gebeurtenis, die de hele stad aanging. Wat opvalt in deze periode, is dat de kerkelijke gebeurtenissen in Maastricht zich vooral in en rondom de Sint-Servaaskerk afspeelden. Dat is niet vreemd voor wie bedenkt, dat juist deze kerk als de stadskerk werd gezien. De overige parochies kwamen zo in de marge van de verslaglegging te liggen en dit gold ook voor de andere gezindten. Tekenend was de preek in 1957 van de predikant, dominee De Klauwer van de Sint-Janskerk, bij gelegenheid van de veertigste Protestantendag in Limburg. Hij sprak over: '... de eenzaamheid van het anders-zijn, van het minderheid-zijn, ondanks alle vriendelijkheid en gastvrijheid in dit land.' Overigens kregen ambtswisselingen en personalia bij de protestantse kerk wel enige aandacht, evenals de aanstelling van J. van Gelder bij de synagoge van het Nederlands Israëlitisch Kerkgenootschap, waar de gelovigen het twaalf jaar zonder voorganger hadden moeten stellen. In de eerste jaren van de Jaarboeken blijkt Maastricht een roomse stad, die de blik nog binnen de muren van het middeleeuwse centrum gericht hield. Maastricht buiten de muren moest nog worden gebouwd.

TWEEDE VATICANAANS CONCILIE

De grote veranderingen kwamen met het Tweede Vaticaans Concilie (1962 - 1965). Deze grote kerkelijke vergadering deed de rooms katholieke kerk sterk veranderen. De vernieuwingen maakten de kerk veel opener. Leken kregen invloed op het beleid van het instituut en werden verantwoordelijk voor de inhoud van hun eigen geloof.

De opening van de Noodkist van Sint Servaas in verband met de restauratie van het schrijn, in aanwezigheid van bisschop J. Hanssen. Foto 1958.

De H. Guilelmuskerk aan de Olympiaweg, een geschenk aan bisschop G. Lemmens bij zijn zilveren jubileum. De kerk is ontworpen door architect Jos Muré en werd in 1958 ingezegend.

De liturgie werd grotendeels ontdaan van soms eeuwenoude handelingen, waarvan menigeen nauwelijks meer wist wat daarvan de oorspronkelijke betekenis was. Kenmerkend was het omdraaien van de priester tijdens de misviering; hij stond met zijn gezicht niet langer naar het altaar gericht maar naar het kerkvolk. De terugkeer naar de, al dan niet geromantiseerde, vroege christentijd stond voorop. Het concilie had grote gevolgen voor de kerkgangers, die zich plotseling geconfronteerd zagen met heel wezenlijke vragen, waar de priesters geen pasklaar antwoord op hadden. Ook de inrichting van de kerken veranderde. Het concilie bracht in eerste instantie niet veel wijzigingen in de berichtgeving. Het overlijden van paus Johannes XXIII was even belangrijk als de moord op president Kennedy. Maar wat in dit kader het meest opvalt is de bouw van nieuwe kerken, zoals de H. Guilelmuskerk in Oostermaas, die werd vernoemd naar de naamheilige van bisschop Lemmens. In 1958 kreeg het steken van de eerste spade door de bis-

schop nog ruime aandacht; ook de andere kerken werden genoemd bij tal van feestelijkheden en activiteiten. Maar in 1961 was er hoegenaamd geen enkel woord meer te vinden over de ingebruikneming van de nieuwste kerken. Wel kreeg de lezer een verhandeling voorgeschoteld over de nieuwe inzichten van het begrip 'tuinwijk', waar Belfort mee te maken zou gaan krijgen. Daarmee werd een begin gemaakt met het afscheid van de parochiegedachte bij de bouw van nieuwe wijken. Zoals gewoonlijk lieten de ontwerpers op het centrale kruispunt nog ruimte open voor een nieuwe kerk, maar deze is uiteindelijk nooit gebouwd. In 1962 werd het jubileum van de O.L.Vrouwebasiliek vermeld. Inmiddels was duidelijk dat de centrale rol van de Sint-Servaaskerk vervallen was. Er kwamen nieuwe ontwikkelingen in de zielzorg. In de parochie Malberg werd een nieuw concept bedacht. Gewoonlijk bouwde men een centraal gelegen kerk met een pastorie voor de gehele wijk.

Maar omdat Malberg door verhuizing van gezinnen uit de binnenstad een probleemwijk zou kunnen gaan worden, ontstond het plan om tien franciscanen in een pastorieflat te huisvesten. Zij kregen de verantwoordelijkheid voor vier kleine kerken, gebouwd aan de rand van de wijk. Zo kon de parochiële zorg in voldoende mate en gericht worden gegeven. In Malpertuis kozen de augustijnen voor een nieuwe vorm van kloosterleven. Hierbij nam een kleine gemeenschap van vier paters de zielzorg op zich.

Ook hier gold, dat kloosterlingen zich meer actief met zielzorg gingen bezighouden. Deze en andere nieuwe opvattingen over parochiebeheer trokken volop aandacht. Ook werd er kritischer naar situaties gekeken, zoals de vraag of de Servaasprocessie niet te ouderwets was. Het kerkbestuur van de Sint-Servaaskerk nam het besluit entree te heffen voor de kerk en de schatkamer, om te voorkomen dat bezoekers onwaardige dingen in de kerk gingen doen. Meer dan eens waren er mensen in de kerk aan het picknicken.

De verplaatsing van het barokke hoogaltaar in de O.L.Vrouwebasiliek naar het transept, werd louter als feit vermeld. Wat niet verteld werd, was dat architect Huysmans een modern vieringsaltaar had ontworpen, dat centraal op het priesterkoor plaats kreeg. Dit leverde een heftige discussie op in de stad, omdat hiermee het interieur van de kerk drastisch veranderde. In deze jaren verdwenen vrijwel geruisloos veel barokke versieringen in de kerken. De bouw van nieuwe kerken en de daarbij behorende inwijdingen, kregen nog steeds een positieve pers, omdat in deze moderne gebouwen de moderne liturgie gestalte kreeg. Tenslotte vestigde zich een protestantse leefgemeenschap in de stad, die volgens de kloosterregels van Taizé ging leven. Het waren tekens dat de katholieke onaantastbare traditie op het punt stond te verdwijnen.

In 1965 werd in de proloog van het Jaarboek de veranderende wereld gekoppeld aan kritiek op de kerk. De kerk moest zich meer gaan richten op de noden van de mensen; maar het ging nog wel steeds over de noden in de katholieke kerk.

<< *De Sint-Servaasprocessie in mei 1961, met zusters en jeugdige kijkers.*

PATERS EN ZUSTERS

De aanwezigheid van paters en zusters in Maastricht was eeuwenlang een belangrijke en zichtbare factor geweest. De sociale zorg, die in het midden van de twintigste eeuw werd verricht door de 'bruine paters' in de verkrotte buurten rond de Stokstraat en in het Boschstraatkwartier, was een bekend gegeven. Onderwijs en ziekenzorg werden door honderden leden van congregaties en orden gegeven. In maart 1967 lieten de jezuiten plotseling weten, dat het grote kloostercomplex aan de Tongersestraat door hen zou gaan worden verlaten. De paters wilden, geïnspireerd door de vernieuwingen van het Tweede Vaticaans Concilie, in kleine leefgemeenschappen gaan wonen. Nog in hetzelfde jaar werd het klooster door de paters te koop aangeboden. Na lang zoeken naar een mogelijkheid het gebouw voor de stad te bewaren, kreeg het een nieuwe functie bij de toenmalige Rijksuniversiteit Limburg. In december kondigden de franciscanen aan hetzelfde te gaan doen. Ook nu was de vraag, wat er met de gebouwen moest gebeuren. Het franciscanenklooster aan de Capucijnengang werd verbouwd tot jongerensociëteit Kombi en kreeg vervolgens nog een aantal culturele functies, maar toen die gesloten werden, werd sloop overwogen. Herwaardering voor de neogotiek en de rijke traditie van het klooster reddden uiteindelijk het gebouw. Het werd in 1993 verbouwd tot woningcomplex. Maar lang niet altijd was er een nieuwe bestemming te vinden. Met de sloop van het franciscanenklooster aan de Abtstraat in 1971 verdween een markant deel van het kloosterleven in dit gedeelte van de binnenstad. Het jaar erop verdween de kerk aan de Sint Pieterstraat vanwege nieuwbouw van het bejaardencentrum Molenhof, evenals de panden van het klooster van de zusters carmelitessen aan de Blekerij, die in 1978 werden gesloopt. De zusters verhuisden naar het Sint-Servatiushuis aan het Sint-Servaasklooster. Inmiddels was duidelijk geworden, dat de kloosters als gevolg van de vergrijzing van de kloosterlingen en het achterwege blijven van nieuwe aanwas, gedoemd waren te verdwijnen. Er dienden nieuwe wegen te worden bewandeld. Het neogotische klooster van de broeders van de Beyart bijvoorbeeld werd in 1980 grotendeels gesloopt om plaats te maken voor een geheel nieuw kloosterbejaardenoord. Ook de zusters carmelitessen en reparatricen konden van dit oord gebruik maken. In de volgende jaren zouden er nog meer volgen, zoals de kloosters in Nazareth, aan de

Opening van de gerestaureerde Sint Jozefkerk (Awwe Stiene) in 1976, beschikbaar gesteld voor culturele manifestaties.

Lage Barakken en van de zusters reparatrices aan de Kapoenstraat. Andere kloosters kregen een nieuwe functie. In het voormalige klooster aan de Sint-Maartenspoort kwam de nieuwe huisvesting van de Stedelijke Muziekschool. Het Leger des Heils betrok het voormalige klooster van de zusters van het Arme Kind Jezus aan de Boschstraat en richtte het in als opvanghuis voor daklozen; hun kloostergebouw aan de Brusselseweg diende jaren later tot huisvesting van de paedagogische academie. Het Trichtercollege vestigde zich in het voormalige broederjuvenaat aan de Tongerseweg. In 1995 kreeg een stichting het beheer over de Cellebroederskapel van de broeders van de Beyart. De broeders gebruikten de kapel al jaren niet meer. Niet alleen het aantal kloosters nam af, maar ook verminderde de actieve aanwezigheid van de kloosterlingen zelf. In 1982 namen de zusters Onder de Bogen afscheid van het Sint-Annadalziekenhuis, waar ze 140 jaar werkzaam waren geweest. Eerder waren al vele kloosterlingen, actief in het jongerenwerk, de zorg voor ouderen of

in het onderwijs, vervangen door leken. De kloosterlingen, die voorheen in grote getale door de stad liepen en met hun werk bijdroegen aan het welzijn van de stad, waren in korte tijd uit het stadsbeeld verdwenen. Enkele gemeenschappen bleven in de stad gevestigd, maar zonder habijt waren ze nauwelijks meer herkenbaar.

ONTKERKELIJKING

Door de leegloop van de binnenstad naar de nieuwe buitenwijken raakten de historische binnenstadparochies in grote financiële problemen. In 1964 werd de Sint-Josephkerk aan de Kesselskade buiten gebruik gesteld. Sindsdien is het hergebruik van deze voormalige Augustijnenkerk een regelmatig terugkerende aangelegenheid in de Jaarboeken geweest. Hetzelfde gold voor andere historische kerken in de binnenstad. De Jezuïetenkerk aan de Tongersestraat werd in 1966 gesloten wegens gebrek aan kerkgangers en in 1979 werd het complex afgebroken. Vanuit het bisdom

Jumping Indoor Maastricht met een eucharistieviering in het MECC op Sint-Hubertusdag, 3 november 1988.

kreeg een commissie de opdracht te onderzoeken, hoe in de toekomst de drie overgebleven binnenstadparochies, de Sint-Servaas, O.L.Vrouw en Sint-Matthias, zouden moeten gaan functioneren. Het advies van de commissie luidde tot vorming van één parochie over te gaan. Hierbij werd de vraag gesteld of de kerken wel allemaal open moesten blijven.

En welke kerk moest dan sluiten? De kerken bleven echter allemaal open, mede omdat er vele bezwaren aanhingig werden gemaakt tot in Rome toe. De ontkerkelijking leverde ook problemen op bij de nieuwbouwwerken. In 1971 bleken alle parochies in financiële zorgen te zitten.

De gezinsbijdrage bracht ieder jaar minder op en de zondagse kerkgang liep terug, een proces dat zich sindsdien voortzette. Slechts bij hoogtijdagen en bijzondere feestelijkheden bleven de parochianen naar de kerk komen. Opvallend is dat de misviering bij jubilea en dergelijke steeds populairder leek te worden. In 1974 vierde de fanfare Sint Joezoep haar vijftigjarig bestaan met een mis in het Maastrichts. Het honderdjarig

jubileum van de Cappella Sancti Servatii was reden, om een concertserie te organiseren met twee missen, die als 'machtige hoogmissen' werden gekarakteriseerd. Vervolgens vierden tal van parochies en kerken eigen jubilea: honderd jaar Sint-Pieterskerk, vijftig jaar Sint-Hubertuskerk, honderd jaar Oud-Caberg, veertig jaar Sint-Antonius in Scharm, enzovoort. Opvallend is, dat er de laatste dertig jaar geregeld missen werden gehouden bij wereldse aangelegenheden, zoals bij het eerste Reuzenfeest in 1977, waarbij reus Gigantius in de Sint-Servaaskerk present was of in 1980 toen er een middeleeuwse bruiloft werd gevierd. De muzikanten van de fanfare Sint-Servatius droegen hun uniformen voor het eerst tijdens de processie naar de Servaasbron en bij het vijftigjarig bestaan van de slagersvereniging Sint Lucas werd tijdens de mis een worst aan Sint Clara opgedragen. In 1985 leek het hoogtepunt op dit gebied wel bereikt te zijn, toen de commandant van de Sint-Hubertusvereniging tijdens het introïtus te paard de Sint-Servaaskerk binnen reed.

BISDOM ROERMOND

De relatie met het bisdom was altijd hartelijk geweest en in de beginperiode was een jaarboek nauwelijks volledig zonder de vermelding van een bezoek of inwijding door de bisschop. Ook bisschop J. Gijsen was regelmatig in de stad te zien. Bij de wijding van de HH. Monulfus en Gondulfuskerk in De Heeg in 1981, de laatste in Maastricht, was er een warme ontvangst. Zijn aanwezigheid paste in het restauratieve beleid van het bisdom. Zo zalfde hij in het Servaasjaar 1984 de nieuwe Grameer. Het pausbezoek in 1985 was in vele opzichten een hoogtepunt voor de stad, niet alleen vanwege de protestaties, maar ook door de vele extra processies en de verheffing van de Sint-Servaaskerk tot basilica minor. Ook in Maastricht kreeg het restauratieve beleid van het bisdom vorm. Toen in 1988 pastoor R. Wagenaar aantrad in de O.L. Vrouwebasiliek ontstond daar een hele demonstratieve vorm van liturgie. Oude liturgische voorwerpen, die inmiddels gerestaureerd of vervangen waren, zoals de roedes van de Maria Broederschap, kregen in de stadsprocessie opnieuw hun plaats. Hetzelfde jaar, tevens Mariajaar, werd afgesloten met een nachtwake, een traditie, die geheel was verdwenen en nu nieuw leven kreeg ingeblazen. De processie van de O.L.Vrouwebasiliek op Paasmaandag kreeg weer nieuwe glans. De liturgie van de Nachtmis in 1991 deelde in de nieuwe glans met het gebruik van byzantijnse gouden kazuifels en sfeervol kaarslicht. Later in het kerkelijk jaar volgde het passieverhaal, dat na dertig jaar weer in het gregoriaans werd gezongen. Tenslotte paste ook de rondgang door de stad met de Noodkist, voor het eerst sinds jaren buiten de Heiligdomsvaart, om de wereld voor een ramp te behoeden tijdens de naderende Eerste Golfoorlog in de nieuwe liturgische rijkdom. Maar de toon was nostalgisch, verlangend naar het Maastricht van de verloren kinderjaren, het rijke roomse leven.

De scheuren binnen het Roermondse bisdom werden ook in Maastricht zichtbaar. Bij de opening van Jumping Indoor Maastricht las kanunnik Van der Valk de mis. De eerste keer, in 1988, viel het mooi binnen het hierboven geschetste beeld van de restauratie van de kerkelijke aanwezigheid en de bereidwilligheid van geestelijken tot meer folkloristisch aandoende evenementen. Maar in het jaar erna gaf de kanunnik forse kritiek op het beleid van zijn eigen bisschop.

De commotie was enorm en bij de paarden in het MECC is nadien geen mis meer gevierd. Maar de kern zat dieper. De invloed van de kerk op het alledaagse leven van de inwoners bleek meer en meer verdwenen. Zo bleek het 'hiringbiete' inmiddels zo populair geworden, dat Aswoensdag als vierde carnavalsdag wordt gevierd. Van de kerkelijke ingetogenheid van die dag was daarmee niet veel meer over. In 1992 was zelfs de kerk niet meer heilig. In de HH. Monulfus en Gondulfuskerk in De Heeg verliet de bisschop de kerk tijdens de bediening van het Vormsel, omdat hij de aanwezigen te rumoerig en de sfeer onsacraal vond.

Het vertrek van bisschop Gijsen maakte een einde aan de doelbewuste restauratie en aan de vele ruzies over zijn beleid binnen de parochies. Het proces van ontkerkelijking was niet meer te stuiten. De rol van de kerk werd steeds kleiner, wel werden nog regelmatig de jubilea van kerken, parochies en harmonieën gevierd. Ook bleven de processies bestaan, maar het zijn de restanten van het oude, kerkelijke leven, waarvan alleen de hoogtepunten bleven bestaan. De deelname aan de vieringen in de kerk werd steeds kleiner. In 2001 bleken er op zondag nog maar 8500 mensen in de kerk te zitten, een getal dat nog tamelijk hoog uitviel doordat de beide basilieken veel kerkbezoek van buiten de stad trokken. Door de inkrimping van de kerkgemeenschappen was het noodzakelijk parochies samen te voegen. De Sint-Lambertusparochie werd bijvoorbeeld samengevoegd met de Sint-Annaparochie. Andere kerken werden gesloten en indien er geen nieuwe bestemming voor gevonden werd gesloopt. Zo verdwenen de Sint-Christoforuskerk in 1998 en een jaar later de H. Familiekerk. Vanwege deze problematiek liet het bisdom in 1998 aan de kerkbesturen en kerkgangers weten, dat de tweëndertig Maastrichtse parochies samengevoegd dienden te worden tot zestien ten einde het priestertekort op te vangen.

OECUMENE

Hoewel de schijn soms anders is, toch bestaat Maastricht niet alleen uit katholieken. Maar andersdenkenden konden zich tot de jaren 1960 niet verheugen in een warme belangstelling. De protestanten kregen als eerste enige aandacht. Het begon met een oecumenische jongerenbijeenkomst in het Staargebouw in 1960.

Volkskerstzang in het Stadhuis op 18 december 1974.

Het zou het begin blijken te zijn van een meer geaccepteerde plaats van deze gemeenschap in de stad. In 1965 begon de Protestantse Stichting voor Buurthuiswerk met haar maatschappelijk werk om protestanten tot volwaardige Maastrichtenaars te maken. Ook de kerstsamenzang, georganiseerd door de oecumenische Raad van Kerken in het stadhuis, bleek een groot succes. Behalve ontmoetingen tussen katholieke en protestantse jongeren, waren er ook gezamenlijke diensten, zoals in 1966 toen de kerkwijkzaal in Belfort werd ingezegend door deken Roncken en dominee Postma. In 1967 vond de eerste oecumenische dienst plaats in de Sint-Janskerk. Ook voor andere religies nam de belangstelling in de Jaarboeken toe. De restauratie van de synagoge in 1967 was voor de stad een belangrijke gebeurtenis en in hetzelfde jaar openden de vrijmetselaars een nieuwe loge. De Evangelische Gemeente en het Leger des Heils kregen nieuwe gebouwen, evenals de Jehovagetuigen, die een

eigen Koninkrijkstempel bouwden, gevolgd door de alavieten in 1997 met hun verenigingsgebouw, waarmee de niet-christelijke religie ook in Maastricht vaste voet kreeg. De Marokkaanse moskee El Fath, die in 2001 werd geopend, hield een open dag om de bevolking kennis te laten maken met de moslimcultuur. Maar de niet-katholieken in de stad moesten altijd rekening houden met de katholieke hegemonie. Bij de vieringen van de bevrijding van Maastricht sinds 1944 en de herdenkingen op 4 en 5 mei was het gebruik een hoogmis in de Sint-Servaaskerk te houden. Pas in 1994 verscheen een artikel in het kerkblad van dominee Eikelboom, waarin duidelijk te verstaan werd gegeven, dat op deze wijze joden en protestanten werden genegeerd. Sindsdien houdt men interkerkelijke diensten bij deze herdenkingen. Maar hoezeer de positie van de minderheden ook groeide, het bleef een minderheid.

GEMEENTEBESTUUR

De relatie van de kerk met de gemeente is in de loop der jaren afstandelijker geworden. Voor het Tweede Vaticaans Concilie ontvingen de bouwpastoors gemeentelijke subsidie, bedragen die behoorlijk konden oplopen. In Caberg werd 25 procent van de aanneemsom betaald en in Heugem kreeg de pastoor naar zeggen een fors bedrag. Omdat alle nieuwbouwwerken met gemeentelijke ondersteuning werden gebouwd, waren burgemeester en wethouders genode gasten bij de eerste steenleggingen en later de inwijdingen. Sinds 1960 gingen de stadsbestuurders ook naar niet-katholieke plechtigheden. De installatie van een nieuwe dominee in de Gereformeerde Kerk gebeurde in tegenwoordigheid van wethouder G. Gijbels en in 1967 kreeg de geheel gerestaureerde synagoge tijdens de ingebruikname bezoek van de loco-burgemeester, wederom wethouder Gijbels. Ook deken Roncken en dominee Postma waren aanwezig. Burgemeester Michiels van Kessenich kreeg bij zijn afscheid in 1967 een pontificale hoogmis in de Sint-Servaaskerk. Ook zijn opvolgers volgden in de Sint-Servaaskerk bij hun ambtsaanvaarding een hoogmis, zoals ook bij het afscheidsfeest de mis een vast onderdeel vormde van de feestelijkheden.

Maar aan de gemeentelijke financiering van de kerken kwam een einde. In 1967 werd de nieuwe Bijstandswet van kracht en moest de gemeente een kantoor inrichten voor de uitkeringen. Dat was tevens het einde van de toekenning van grote subsidies aan de katholieke instellingen, die tot dan toe zorg droegen voor de sociale opvang. Deze instellingen fuseerden met gemeentelijke instellingen en verloren daarbij veel van hun katholieke oriëntatie. Dit proces verliep snel en strekte zich uit op het terrein van het maatschappelijk werk zoals de zorg voor jongeren en ouderen en medische zorg. Niet alles verdween meteen, maar veelal kregen de nieuwe, grotere organisaties een neutraal karakter. In die jaren kregen de kerkelijke nieuwbouw en uitbreidingen steeds minder prioriteit. Ze verdwenen in ieder geval geheel uit het gemeentelijk beleid. Een wijk was een wijk en geen parochie meer, tenzij een enkele wijk toevallig nog zo heette, zoals de Sint-Hubertusparochie. Restauraties van gebouwen trokken in de jaren zeventig veel aandacht, met het grote restauratiewerk aan de Sint-Servaas als belangrijkste kerkgebouw. De vele archeologische vondsten maakten het ook tot een bijzonder

project. Sinds het begin van de jaren 1980 was er duidelijk een kentering te bemerken: restauratieprojecten kregen bij besluit van de gemeenteraad standaard dertig procent subsidie. Onder meer de Waalse kerk, de restauratie van de Sint-Janstoren en de Sint-Martinuskerk profiteerden hier nog van. Echter de toren van de Sint-Antoniuserk in Nazareth, hoewel pas 25 jaar oud en reeds aangetast door betonrot, vroeg dringend om groot onderhoud. De dertig procent-regeling werd geldig geacht door de gemeenteraad, maar ook niet meer. De regeling voor monumenten bleef van kracht, maar het behoorde tot de standaard landelijke restauratieregeling, er was geen uitzonderingspositie meer voor kerkgebouwen.

ONDERWIJS

Onder invloed van het dalende leerlingenaantal en de verschuiving van de politieke macht ontstond vanaf 1987 een kleine schoolstrijd. De nieuwe lagere scholen werden openbare scholen, ondanks tegenwerkingen van het kleiner wordende CDA. In 1989 was het aantal openbare scholen gestegen tot acht, terwijl enkele middelbare scholen hun bijzondere status van een katholieke omzetten in een neutrale signatuur. De gemeenteraad zag het niet als een ideale oplossing, maar ging er in een aantal gevallen wel mee akkoord. Begin jaren negentig schafte de gemeenteraad de subsidie op het godsdienstonderwijs op openbare scholen af. Daarmee was de bijzondere positie van de katholieke kerk in Maastricht op gemeentelijk niveau geheel verdwenen. Hoewel bij belangrijke gelegenheden in de Sint-Servaasbasiliek en andere kerken nog steeds door burgemeester en wethouders worden bijgewoond, is de verstrengeling van de gemeente met de katholieke kerk ten einde gekomen.

HEILIGDOMSVAART

De Heiligdomsvaarten waren en zijn nog steeds hoogtepunten in het kerkelijke en stedelijke leven. De organisatie van de vaarten en de beleving in de loop der jaren zeggen veel over de veranderingen in het kerkelijk leven. In 1955 was de Heiligdomsvaart het hoogtepunt van het rijke roomse leven, met alle pracht en praal, die daarbij hoorde. Het Tweede Vaticaans Concilie startte in 1962 en bij de Heiligdomsvaart van dat jaar keken de organisatoren vanuit historisch perspectief naar gebeurtenissen, zoals ook de kerk terugkeek

Luchtfoto van het Vrijthof met een misviering tijdens de Heiligdomsvaart in 1962.

op haar wortels. De oude gevoelens van trots op de stad en het religieuze gevoel bleken nog onverminderd te bestaan. Maar na de sluiting van het Concilie in 1965 kwam de modernisering in de kerk en in 1969 paste men het programma dan ook aan de nieuwe tijd aan. Er was een uitgebreide en feestelijke ommegang, maar de inmiddels ouderwets gevonden reliektoningen kwamen te vervallen en werden vervangen door tentoonstellingen. De reliekhouders konden worden bekeken in de vernieuwde schatkamer van de Sint-Servaaskerk, waarbij de nadruk op hun culturele en historische achtergrond kwam te liggen. De organisatie had de zaken groots aangepakt, het accent lag op de Limburgse folklore. Naar schatting 100.000 bezoekers kwamen naar Maastricht.

In 1976 had men als centraal thema voor de vier grote stadsdevoties gekozen: het Zwarte Kruis van Wyck, Sint Servaas, Maria Sterre der Zee en Sint Lambertus. Er stonden een tentoonstelling en veel evenementen op het programma. In dit jaar richtte men zich vooral op jongeren, onder meer met een speciale jongerenmis, typisch jaren zeventig zouden we nu zeggen.

In 1983 was er naast de grote processie een oecumenische dienst, een nieuwigheid. Met 200.000 bezoekers was de belangstelling enorm. Dat was anders in het jaar 1990 toen het in het door ruzies verscheurde bisdom moeilijk was de juiste toon te treffen. Het Jaarboek besteedde maar weinig aandacht aan de festiviteiten. De belangstelling viel tegen en de organisatie had de grootst mogelijke moeite sponsors en andere geldschieters te vinden. Desondanks was er veel te doen in Maastricht, want tegelijkertijd werd het congres van de Pueri Cantores in het MECC gehouden. Een overweldigende belangstelling van kinderkoorzangers vanuit de hele wereld leverde enerzijds grote organisatorische problemen op, maar anderzijds was het een ontmoeting zonder weerga. De Heiligdomsvaart in 1997 was weer als vanouds, met reliektoningen en extra processies. De stadspoorten waren door artiesten herbouwd en vele evenementen, zoals de uitvoering van Jesus Christ Superstar, deden de jaarboekschrijver nagenieten. Speciaal voor de jongeren en voor de verdieping van de gelovigen waren er themadagen, onder meer over de armoede in de wereld. De organisatie had goed gekeken naar voorgaande jaren en de aandacht voor jongeren weten vast te houden. Dat zou in 2004 opnieuw gebeuren. In het jaar voorafgaand aan de Heiligdomsvaart

was er een tentoonstelling over heiligen en idolen, speciaal voor middelbare scholieren. Burgemeester Leers ontving 1200 misdienaars op de Markt. Het aantal evenementen was zo groot, dat in het Jaarboek slechts een enkel hoogtepunt kon worden genoemd. Daarbij kreeg de felicitatiebrief van de paus speciale vermelding, maar ook het concert van Bløf.

Hoewel de religieuze boodschap overheerste, was het evenementen karakter in de beschrijving van het Jaarboek groot; daarmee pasten ook deze bedevaartsweken goed in het veranderende beeld van de katholieke religie in Maastricht.

TERUGBLIK

Het 'Rome van Nederland' is in de loop van vijftig jaar sterk veranderd. Vijftig jaar geleden hoorden de (roomse) religie en de stad onlosmakelijk bij elkaar. En zoals de kerk veranderde door het Tweede Vaticaans Concilie, zo veranderde ook de kijk op de kerk en het kerkelijk leven in de stad. Nog steeds horen religie en Maastrichtenaren bij elkaar, maar nu op een geheel andere wijze. Er zijn nog bejaarde kloosterlingen, enkele kloosters, priesters en kerken, en gelukkig ook nog gelovigen en bezoekers in de kerken. De kerken zelf worden minder goed bezocht en de invloed van de geestelijkheid is verdwenen. Het alleenrecht van de katholieke kerk is eveneens weg en verwisseld voor gelijkwaardigheid van alle religies. Bij grote kerkelijke feestdagen en gebeurtenissen lopen de kerken nog vol, maar het zijn de gebeurtenissen die de aandacht krijgen. De mis is onderdeel van een feest geworden, maar hoort er nog wel bij. Ook de Heiligdomsvaart kreeg meer en meer het karakter van een evenement. Ook hier is de religie meer een onderdeel van de folklore geworden. De ontwikkelingen in de komende jaren zullen bepalend zijn voor de aanwezigheid van priesters en het gebruik van kerken, dat had vijftig jaar geleden niemand kunnen denken.